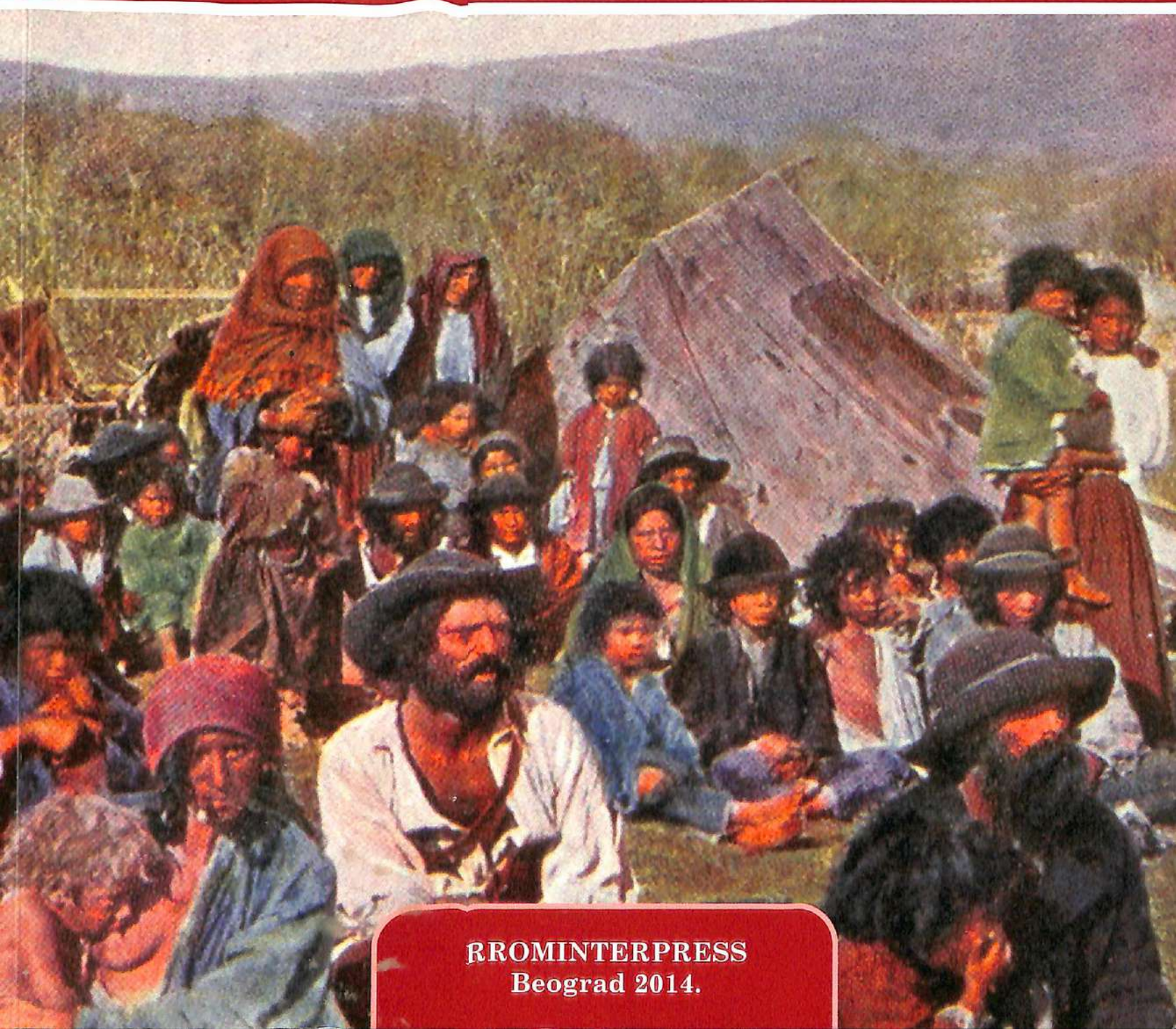

Dr Dragoljub Acković

PISANI SVETOVNI I DUHOVNI TEKSTOVI NA ROMSKOM I O ROMIMA

RROMINTERPRESS
Beograd 2014.

**Pisani svetovni i duhovni tekstovi
na romskom i o Romima**

Autor:
Dr Dragoljub Acković

Izdavač:
RRominterpress

Za izdavača:
Miloš Acković, tehnički direktor

Unos teksta:
Una Beriša

Lektura:
Dejan Bulajić

Dizajn i prelom:
OpenDesign Studio - Beograd

Štampa:
Calibris d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000 primeraka

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

316.723(=214.58)(082), 811.214.58(082), 821.214.58(082), 398(=214.58)(082)
016:316.66(=214.58)(082)

PISANI svetovni i duhovni tekstovi na romskom i o romima / [priredio]
Dragoljub Acković. - Beograd : RRominterpress, 2014 (Beograd : Calibris). -
448 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 1.000. - Dragoljub Acković - Biografija: str. 447 - 448. - Napomene i biblio-
grafske reference uz tekst. - Selektivna bibliografija tekstova na romskom i o
Romima: str. 411 - 446.

ISBN 978-86-83647-14-9

a) Ромски језик - Зборници b) Ромска књижевност - Зборници c) Роми -
Културни идентитет - Зборници d) Роми - Обичаји - Зборници
COBISS.SR-ID 213273612

Deo sredstava za štampanje ove knjige obezbedila je
Kancelarija za saradnju s Crkvama i Verskim
zajednicama Vlade Srbije, na čemu smo joj zahvalni.

Dr Dragoljub Acković

**PISANI SVETOVNI I
DUHOVNI TEKSTOVI NA
ROMSKOM I O ROMIMA**

ROMINTERPRESS
Beograd, 2014.

VIDEO	335
Velikani Romologije	337
Rade Uhlik	337
Svetozar Simić	357
REČNIK	363
Romska Azbuka	363
Glasoudar – akcenat	364
Strane reči	364
Vrste reči	366
Denominacija imenica	367
Pregled nastavaka kod svih šest vrsta	368
Osobne imenice	371
Rečnik romskog jezika	372
Gramatika	374
Promena određenih članova	375
Promena neodređenog člana	376
Demunitivi	376
Pridevi - Alavale	376
Poređenje prideva	378
Brojevi - Ćinie	379
Prosti brojevi	379
Redni brojevi	381
Imena nedeljnih dana u nedelji	383
Srpsko-romski rečnik	385
VII DEO	409
Selektivna bibliografija tekstova na romskom i o Romima	411
Dragoljub Acković – Biografija	447

Umesto Uvoda

Ovakvih knjiga je u svetu a i kod nas u Srbiji, veoma malo. Kod nas je procentualno gledano mnogo manje, nego kod drugih. Kad se pak tome doda podatak da je ova knjiga posvećena stvaralaštvu na romskom jeziku i o Romima, onda se broj takvih knjiga u svetu smanjuje na broj prstiju leve ruke, a kod nas se svodi na palac ili još možda kažiprst. Pouzdano znam gotovo da ih i nema.

Godinama sam prikupljao knjige na romskom i o Romima. Prikupio sam nešto oko hiljadu egzemplara. Onda sam se pre nekoliko godina, usudio da napravim «izložbicu» takvih knjiga, i gle čuda, narod se veoma zainteresovao. Čudili su se mnogi, čak i navodni znanci ove tematike, otkud toliko knjiga, zar je moguće da su i Romi pisali¹. To da su o Romima drugi pisali, znalo se, ali, da se toliko pisalo, nije se znalo².

Ja sam se usudio da u ovoj knjizi obuhvatim prostore nekadašnje Jugoslavije, ili možda delove Jugoistočne Evrope. To sam pre svega učinio zbog toga, što su znani jezici kojima se na ovim prostorima govori i piše. Direktni povod da se pozabavim baš ovom temom, na ovim prostorima, bila je «Antologija romske poezije sa prostora bivše Jugoslavije³», koju sam pripremio pre nekoliko godina za Sarajevske sveske⁴.

O romskom narodnom stvaralaštvu na prostorima nekadašnje Jugoslavije, objavljeno je samo nekoliko knjiga i

1 Prema našim saznanjima od početka pisane istorije romske književnosti, na ovom jeziku je pisalo nekoliko stotina autora. Prema podacima koji se mogu naći u nekim od knjiga dr Rajka Đurića, takvih, koji stvaraju na romskom jeziku, je nešto preko 300 u čitavom svetu. Rekao je on to pre nekoliko godina, pa se usudujem da toj broju dodam još nekih stotinak. Dakle, Romi imaju oko četristo autora koji pišu na maternjem jeziku.

2 U svetu je objavljeno nekoliko desetina bibliografija o Romima, tako da se pažljivim izračunavanjem može utvrditi tačan broj autora koji su objavljivali na romskom jeziku, što bi u najskorije vreme trebalo uraditi, ali se broj autora knjiga i tekstova o Romima, svakodnevno povećava, tako da će pouzdan podatak biti teško utvrđen, osim ako se ne odredi period dokle se proučavanje ove teme vrši.

3 Ideja o ovoj Antologiji potekla je od naših kolega iz Sarajeva koji štampaju časopis „Sarajevske sveske“. Konkretno, pisanje takve Antologije nam je predložila gospođa Vojka Đikić, koja je ideju i realizovala. Jedino što sam se pitao je, zar je moguće da niko takvu Antologiju nije hteo da sačini dok je ta Jugoslavija postojala, no su se sad setili, kada takve zemlje nema.

4 Ta Antologija nikad nije objavljena kao posebna knjiga, pa na ovaj način nadomeštamo taj nedostatak.

većinu sam ih u ovom radu pobrojao, ili pak prikazao. Poseban kuriozitet čine rukopisi, Tihomira Đorđevića i njegovih saradnika, koji se nalaze u legatu Tihomira Đorđevića u Narodnoj biblioteci Srbije. Nekoliko desetina tih tekstova, u ovoj knjizi sam prezentovao, kako bi eventualno podstakao nekog mladog autora da počne da se bavi tom tematikom⁵.

Primetio sam, važno je napomenuti, a to će čitaoci i videti u ovoj knjizi, da je mnogo više poetskog stvaralaštva nego bilo čega drugog u književnom stvaralštvu Roma. Misle valjda autori, lako napisati pesmu, a teško pripovetku, priču ili roman⁶. Nije baš tako, ali....

Godinama pribirajući knjige iz različitih oblasti o Romima i na romskom jeziku, uočio sam da ima i nekoliko desetina dramskih tekstova pisanih na ovom jeziku. Za takve pokušaje znam da ih je bilo u gotovo svim sadašnjim državama nekadašnje Jugoslavije.

Lingvistički tekstovi posvećeni romskom jeziku nisu retkost, ali su privilegija nekoliko autora sa ovih prostora, koji su objavili i nekoliko Rečnika i Gramatika romskog jezika⁷.

Kako su važan segment istraživanja tekstova na romskom i o Romima, listovi i časopisi koji su izlazili u proteklih stotinak godina, kako na ovim, tako i na drugim prostorima. Potrudio sam se, da makar deo njih, prikazem na stranicama ove knjige. Znam da to nije dovoljno, i da ta tema zaslužuje mnogo više pažnje, pa ću se potruditi da u budućnosti nešto više obradi⁸.

5 Poslednjih nekoliko godina, pojavilo se desetak knjiga romskog narodnog stvaralaštva, i to uglavnom na srpskom jeziku, na prostorima Srbije, kao i u još nekim državama koje su nastale raspadom Jugoslavije.

6 Prema našim istraživanjima, na ovim prostorima niko od Roma još nije napisao i objavio roman na romskom jeziku. Znamo za pokušaj Svetozara Simića, i taj rukopis imamo u originalu, ali znamo i to da su ga štampari odbili, iako je tekst bio napisan na srpskom jeziku. Priča i pripovedaka na romskom jeziku ima mnogo. Najviše ih je napisao Alija Krasnići i Jovan Nikolić, ali ima i nekoliko desetina drugih autora.

7 U ovoj knjizi mogu se naći podaci o Rečnicima i Gramatikama romskog jezika koje su napisali Svetozar Simić (koji je ostao u rukopisu a čiji se original čuva u Muzeju romske kulture), Rade Uhlik, Rajko Đurić, Šaip Jusuf, Trajko Petrovski, Bajram Haliti, Veljko Kajtazi, Jožek Horvat Muc, Hedina Sijerčić, Ljatif Demir i mnogi drugi. U knjizi su i pomenuti neki Rečnici i Gramatika romskog jezika koji su štampani na drugim prostorima.

8 Početkom devedesetih godina, napisao sam kratku Istoriju informisanja Roma u Jugoslaviji, kao i knjižicu Grada istorije informisanja Roma. Na tu temu priredio sam i nekoliko izložbi, od kojih je jedna bila organizovana u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, a nekoliko u Muzeju romske kulture, Narodnoj biblioteci Srbije, Romskoj biblioteci Trifun Dimić u Novom Sadu, kao i u Matici Srpskoj.

Prevodi Biblijskih tekstova na romski jezik, nisu nikakva novina, kako to mnogi misle. Prvi prevod Biblije na romski u Španiji, nastao je stotinjak godina pre, i prevod Biblije na romski u Srbiji. U ovoj knjizi, prikazao sam nekoliko desetina prevoda tih Biblijskih tekstova, odnosno Bogoslužbenih knjiga. Mnoge od njih nisu ovde pomenute, jer su prevedene i štampane na drugim prostorima. I o ovoj temi bi valjalo posvetiti pažnju⁹. Poznato nam je da se nekoliko desetina autora u Srbiji, kao i na prostorima nekadašnje Jugoslavije bavi ovom tematikom. O tome je bila rasprava na nekoliko Okruglih stolova, od kojih je jedan organizovan u Muzeju romske kulture u Beogradu.

Posebnu pažnju u ovoj knjizi posvetio sam autorima romskog porekla koji stvaraju na romskom ili nekom od drugih jezika, njih je gotovo četrdesetak. Koliko su oni tačno knjiga napisali na romskom ili na nekom od drugih jezika, nisam prebrojavao i neću, jer to nije moj posao, već onih koji se budu bavili istorijom romske književnosti na ovim prostorima. Ja sam se potrudio da kažem po koji biografski podatak o njima, pobrojim većinu njihovih dela, prikažem naslovne strane neke od njih. Zašto sam tako uradio. Pa baš zbog toga što na desetine onih koji se bave romskom pisanom rečju, nikada nisu videli, a neretko i čuli za mnoge od tih knjiga¹⁰.

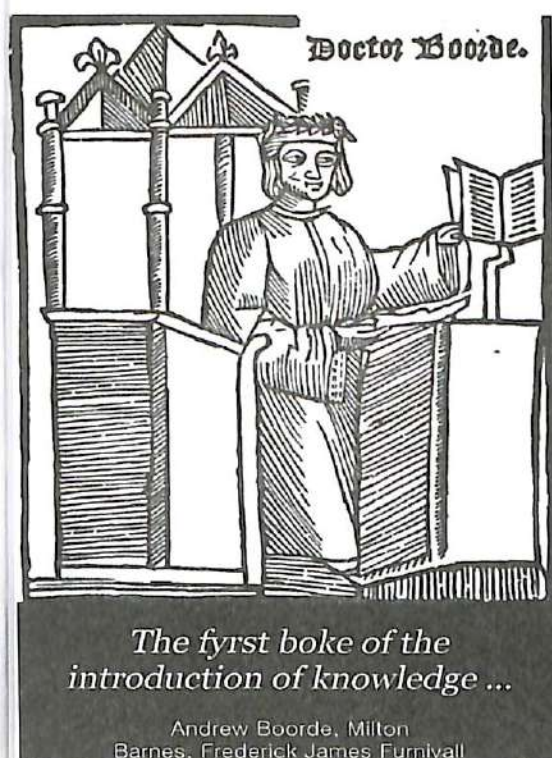
Tematska bibliografija koju objavljujem na kraju ove knjige sadrži nekoliko stotina tekstova i od izvanredne je važnosti za sva dalja proučavanja ovog segmenta romske kulture, kao i samih Roma.

Verujem da će u narednom periodu morati da bude sačinjena Bibliografija o Romima na prostorima Srbije, jer takva ne postoji, kao što na žalost ne postoji ni Istorija Roma u Srbiji. Tim oblastima istraživanja mora se neko što pre pozabaviti, jer je zaista krajnje vreme da i romski narod u Srbiji, dobije ono što svi drugi narodi u svetu imaju.

I, za još nešto je vreme. Mladi Romi koji završavaju, ili su već završili visoke škole, moraju početi da se bave problematikom svog naroda. U protivnom, štetu će imati i romski narod, ali i oni sami.

9 Istraživanje „Prevodi Biblijskih tekstova na romski jezik” sam započeo pre nekoliko godina. O tome sam objavio i tekst „Romi i Srpska pravoslavna crkva”, a sada pripremam i neveliku publikaciju na tu temu. Očekujem da ću istu završiti i objaviti početkom 2015. godine uz pomoć Kancelarije za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama Vlade Srbije.

10 Većina istraživača, čula je na primer, da je Slobodan Berberski pesnik. Nikada mnogi od njih nisu videli neke njegove knjige. Zato sam se potrudio da prikažem njihove naslovne strane. Naravno, nisam mogao sve, jer ih je on zaista mnogo napisao. Sam je govorio da ih je napisao 35, ali ja nisam nabrojao toliko, iako priznajem neke od njih, ni ja nikad nisam video.

▲ „Prva knjiga predstavljanja znanja”

Romski jezik je jedina „knjiga” koju je ovaj narod sa sobom poneo iz prapostojbine Indije. On predstavlja kolektivnu memoriju i svedočanstvo o njihovom shvatanju sveta, ali i sebe samih, kaže Rajko Đurić i dodaje: „U svojoj osnovi, romski jezik predstavlja varijantu Pali jezika, koja je razvijena forma Sanskrita”.

Njihov jezik je, slažu se mnogi romolozi, „inventar materijalne i duhovne kulture”, kojoj su nekada pripadali, a istovremeno sadrži elemente kulture drugih naroda, sa kojima su dolazili u dodir tokom njihovih dugih seoba i naravno sadašnji zbir elemenata te i takve kulture. Romski jezik predstavlja ključ koji otvara nevidljiva vrata prošlosti ovoga naroda, od njihove pradomovine do prostora na kojima sada žive¹. O istoriji Roma ne postoje značajni pisani tragovi, naročito ne oni koje su Romi ostavili, tako da je proučavanje romske kulture i njihovog jezika, osnova za istraživanje i eventualnu rekonstrukciju kulture i istorije ovog naroda².

1 Na osnovu analize romskog jezika, čuveni lingvista Franc Miklošič je izneo pretpostavku i o pravcima kretanja Roma. Romi su, smatra on, putovali preko Kabulistana, Irana i Jermenije. Otuda su, preko Frigije i Lakonije, stigli u Vizantijsko carstvo. Neke su se horde nastanile u arapskim zemljama, a manje grupe su, idući kroz Siriju, stigle u Egipat i severnu Afriku. Romi su, tvrdi on, dugo vremena proveli u Jermeniji, o čemu svedoče mnoge pozajmljenice, jermenske reči, očuvane sve do današnjih dana u romskom jeziku. Veliki broj grčkih reči u romskom svedoči da su evropski Romi dugo živeli i u Grčkoj. Možda čak i nekoliko vekova, pre nego što su se naselili u srednjoj Evropi.

2 Prva doktorska disertacija o Romima, odbranjena je u Lajpcigu 1652. godine, pod naslovom „Dissertatio philosophica de Cingaris”, čiji je autor Jakob Tomazijus (1622—1684), koji se inače pominje kao Lajbnicov nastavnik. Na Katedri za Romologiju ECPD do sada su odbranjene dve doktorske disertacije o Romima, od kojih je jednu odbranio ovaj autor.

Đelem, Đelem

ТРАДИЦИОНАЛНА КУЛТУРА РОМА У СРБИЈИ

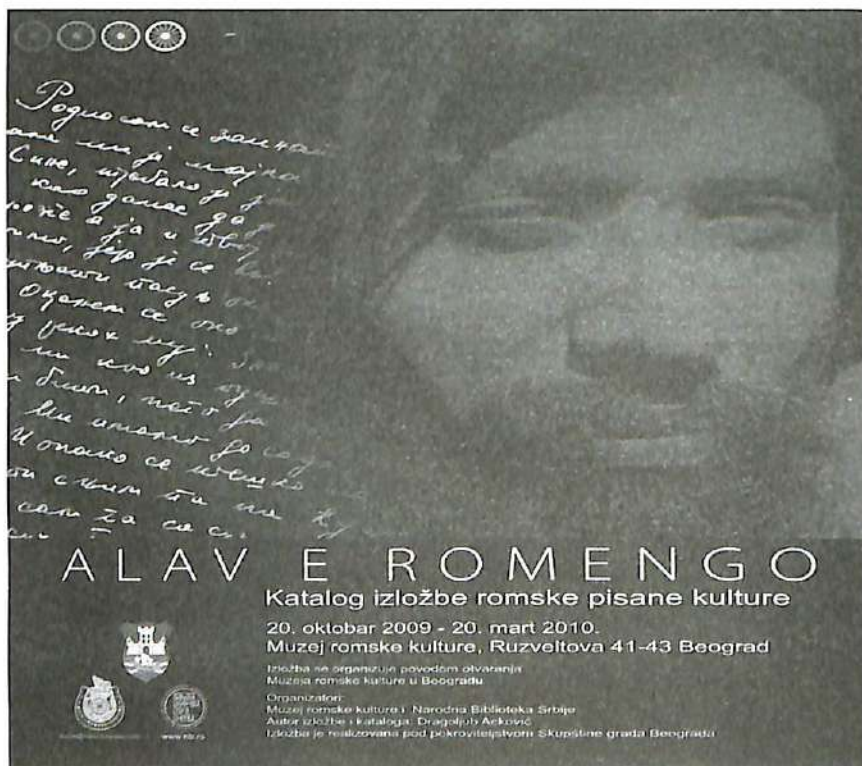

ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ
У БЕОГРАДУ

▲ „Tradicionalna kultura Roma”, Dragoljub Acković

Da su Romi zaista došli iz Indije, znalo se mnogo pre nego što su naučnici tu činjenicu utvrdili, uz pomoć proučavanja jezika ovog naroda i na druge načine.

Dokaz o tome može se naći u Hronici jednog italijanskog grada. Naime, izvesni kaluđer Hijeronimus je 1422. zabeležio u Hronici italijanskog grada Forli, da su Romi došli iz Indije, ali ta beleška je ostala nepoznata jer je bila formulisana suviše nerazumljivo. Njegova beleška je glasila: „Aliqui dicebant, quod erant de India”, ali nije objašnjeno ko su „Aliqui”. Mi sada znamo da su ti „Aliqui” u stvari bili Romi, koji se čak dva puta u to vreme pominju u pomenutoj hronici i to u dva različita vremenska perioda.

▲ „Pisana kultura Roma”, Dragoljub Acković

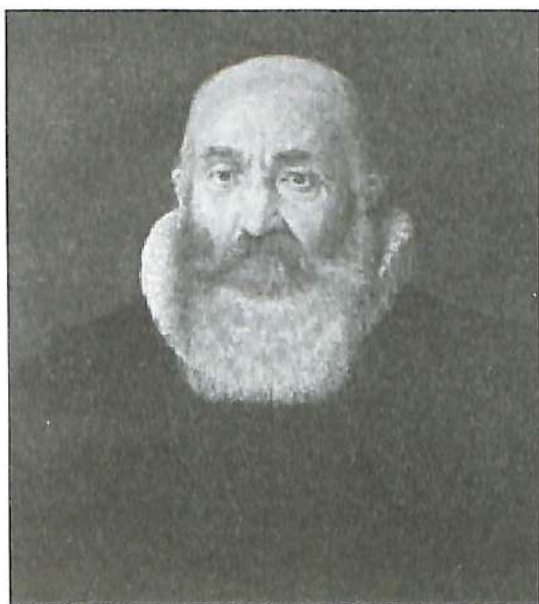
▲ „Zagađka Baltičkih Roma”, Vladimir Kalinin

ZIGEUNERMÄRCHEN
AUS ALLER WELT
VIERTE SAMMLUNG

Herausgegeben von
Heinz Mode
unter Mitarbeit von
Milena Hübschmannová

1985
Insel-Verlag · Leipzig

▲ „Zigeunermärchen aus aller welt”,
Heinz Mode

▲ Vulkanikus Bonaventura

Prvo beleženje romskog jezika

Prvi poznati tekst na romskom jeziku objavljen je 1537. godine u „Prvoj knjizi predstavljanja znanja”, čiji je autor Endrju Bord³. Pišući o raznim zemljama i ljudima, Bord u poglavlju posvećenom Egiptu opisuje Rome, za koje se u to vreme pretpostavljalo da potiču iz te zemlje. Navodni razlog njihovog odlaska iz Egipta, Bord nalazi u tome što su Muslimani okupirali njihovu zemlju. Taj tekst sadrži 15 rečenica za koje se sa sigurnošću može konstatovati da ih je pribeležio neko ko nije znao romski jezik, ali se one i dan danas, uz malo napora mogu razumeti⁴. Pomenute rečenice sadrže ukupno 26 romskih reči, od kojih su neke upotrebljavane u nekoliko oblika. Na osnovu tog teksta može se konstatovati fleksibilnost obrasca ovog jezika, što je uostalom slučaj i danas, kada je u pitanju romski jezik, smatraju neki istraživači.

Evo tog teksta:

1. Lach ittur yduyues! (Lačh' tur' duves) – Dobar dan!
2. Cater myla barforas? (Keti milia (isi) bar'foros?) – Koliko milja je veliki grad?
3. Maysta ves barofras! (Miš't aves (ko) bar' foros!) – Dobro došao u veliki grad!
4. Mole pis lauena? (Mol pies ta ven?) – Piješ vino i pivo?
5. A vauatosa! (Ava'va tuca) – Dolazim sa tobom!
6. Byste len pe! (Beš tele, pi!) – Sedi i pij!
7. Pepe deuelessa! (Pi, pi Devleca) – Pij, pij s Bogom (zadovoljno)!
8. Achae da manro ta veue! (A čha!e, da maj manro ta ven!) – Devojko, daj mi hleb i pivo!
9. Da mai masse! (Da maj mas) – Daj mi meso!
10. Achae a wordey susse! (A čha!e a word šun) – Devojko, poslušaj me i dodi!
11. Achae te sicke vesse meng itirrae berkes! (A čhae, sikaves 'menge tirre brekh(es)! – Devojko pokaži nam tvoje grudi!
12. Achae te lesse patouty tirrae draweres! (A čhae, te les pa tuke tirre draweres) – Devojko, skini sa sebe tvoje gaće!
13. Da mai paba la amrell! (Da maj phaba ta ambrel) – Daj mi krušku i jabuku!
14. Iche misto! (Ačh mišto) – Doviđenja!
15. Lachira tut! (Lačhi rat tuk') – Laku noć!

³ Endrju Bord, rođen je oko 1490. a umro je aprila 1537. godine, bio je putopisac i lekar po zanimanju. Studirao je na Oksfordskom univerzitetu. Oko 1538. godine E. Bord je krenuo na svoje putovanje po zemljama Evrope. Posetio je gotovo sve zemlje, osim Rusije i Turske, a stigao je i do Jerusalima. U Monpeljeu u Francuskoj je 1542. godine završio svoju knjigu „Prva knjiga predstavljanja znanja” u kojoj su između ostalog zabeležene i prve romske reči, koje smo dali na kraju ovog teksta.

⁴ Kopija tog teksta nalazi se u Muzeju romske kulture u Beogradu, a isti je objavljen i u Katalogu izložbe „Romska pisana reč”, koja je bila postavljena oktobra 2009. u pomenutom muzeju.